

**Organization for Security and Co-operation in Europe
High Commissioner on National Minorities**

www.osce.org/hcnm

Åpningsinnlegg av

Ambassadør Knut Vollebæk

OSSEs Høykommissær for nasjonale minoriteter

**Konferanse om Roma-kvinner og menneskerettigheter
– prostitusjon, tigging, og menneskehandel**

Røde Kors konferansesenter, Oslo, Norway, 24. april 2008

Kjære alle samme. Takk for invitasjonen til å delta på denne viktige konferansen om Roma-kvinner og menneskerettigheter. Roma utgjør i dag mer enn 10 millioner mennesker i Europa og er dermed en av de største minoritetsgruppene i vår del av verden. Allikevel er det ikke en gruppe som står høyt på dagsorden når Europas regjeringer samles for å diskutere utfordringer i våre samfunn. Enten de har vært kalt sigøynere eller nå Roma, må vi vel innrømme at de både har vært oversett og utnyttet.

En mørk januardag 1990 kom jeg til Bucuresti for første gang. Mindre enn en måned tidligere var Ceausescu og hans kone blitt avsatt og myrdet. Romania hadde kvittet seg med et voldelig diktatur. Til tross for det hustrige været, var det stor glede og forventning hos alle jeg møtte. Men noen var usikre på hva det nye ville innebære. Det gjaldt Roma-folket. Ceausescu hadde på utspekulert måte visst å utnytte den svakeste gruppen i samfunnet, nemlig Roma, i sin tjeneste. De ble nå en kjærkommen syndebukk for alt det gale som hadde skjedd i samfunnet og skyteskive for alle andre grupper. Mens folk flest følte en stor lettelse, opplevde Roma-folket bare en ny form for overgrep. Nå skal det i sannhetens navn sies at det har skjedd betydelige fremskritt i Romania de siste årene. Men fortsatt er Roma der som de fleste andre steder i Europa en marginalisert gruppe.

Mitt første besøk til Romania fant sted to år før Konferansen for sikkerhet og samarbeid i Europa (KSSE), forløperen for organisasjonen OSSE, i 1992 vedtok å opprette en stilling som Høykommissær for nasjonale minoriteter. Stillingen ble i stor grad opprettet og utformet på bakgrunn av krigen på Balkan. Europa var i sjokk over at vår verdensdel pånytt kunne falle tilbake til et reaksjonsmønster som vi trodde vi hadde gjort oss ferdig med ved avslutningen av annen verdenskrig. Vi måtte også erkjenne at de fleste av de nye konfliktene vi stod overfor ikke var mellomstatlige konflikter, men konflikter mellom ulike etniske grupper innen en og samme stat. Berlinmurens fall og kommunismens endelikt som statssystem var ikke nok til å fjerne underliggende konflikter. Det viste seg snarere at konflikter som ikke hadde kommet til overflaten på grunn av undertrykkelse fra et totalitært regime, nå gjenoppstod med full kraft. Europas ledere tok derfor en modig beslutning om å opprette en institusjon for konfliktforebygging spesielt rettet inn mot de mange nasjonale minoriteter som finnes innen OSSE.

Fortsatt gjenstår mye arbeid i Europa, Kaukasus og Sentral-Asia. Allikevel må det være lov å si at mye også er gjort for å skape inter-etnisk forståelse. Ikke minst har NATO og EU vært en drivkraft og motivasjon for nye medlemmer til å gi egne etniske grupper de rettigheter som de har krav på ut fra internasjonale lover og regler, samtidig som medlemskapsprosessen også har vært et insentiv til å rydde opp i forhold mellom nabostater som har felles etniske grupper. Men også i denne prosessen har Roma-folket blitt hengende etter, eller kanskje rettene sagt holdt utenfor. Hverken når det gjelder EU- eller NATO-medlemskap har det vært en prioritert oppgave å se på Roma-folkets situasjon. Jeg vet endel Roma spør seg selv om det ville ha hjulpet dem om de hadde blitt oppfattet som en trussel. De sees nok ofte på som en belastning og et problem, men ingen trussel. Dessuten har de ingen nabostat som vil forsvare deres interesser. Dermed er de blitt en salderingspost for de fleste lands økonomiske og sosiale tiltak og utdanningspolitikk.

Mandatet til Høykommissæren for nasjonale minoriteter er et konfliktforebyggende mandat. Hvis Roma ikke utgjør noen sikkerhetstrussel, hvorfor skal vi da beskjeftige oss med dem og hvorfor er jeg her? Er Roma et rent nasjonalt anliggende hvor den enkelte nasjonalstats sosiale institusjoner utelukkende har et ansvar?

Allerede i 1993 – bare ett år etter at stillingen som høykommissær var opprettet – ble daværende høykommissær bedt om å se på om Roma-folket burde inkluderes i hans arbeidsområde. I en rapport som ble fremlagt samme høst heter det:

”currently, due to complex factors including discrimination against them, the vast majority of Roma could be regarded as occupying an extremely vulnerable position in the societies, economies, and political systems of the region. This overall condition manifests itself in widespread and acute poverty, unemployment, illiteracy, lack of formal education, substandard housing, and other problems among the Roma. Furthermore, persistent anti-Roma prejudice has also found renewed expression in the collective “scape-goating” of the Roma for the ills of society-at large and has served as the backdrop for numerous attacks against Roma and their property in recent years”.

I utgangspunktet mente daværende høykommissær Max van der Stoel at Roma-folkets problemer i hovedsak var sosiale og økonomiske og skulle behandles av andre institusjoner. Men ettersom lite skjedde tok han saken opp igjen i 1999 og i en rapport om Roma og Sinti i april 2000 sier han bl.a.:

”ten years after the Iron Curtain fell, Europe is at risk of being divided by new walls. Front and center among those persons being left outside Europe’s new security and prosperity are the Roma”. Fortsatt mente van der Stoel at det var andre institusjoner som var bedre egnet til å ta hovedansvaret for arbeidet med Roma-spørsmål. Men samtidig var det hans – og det er min – oppfatning at det er elementer i Roma-situasjonen som også kaller på Høykommissærens arbeid. Derfor har vi sammen med årets finske formannskap, andre organer innen OSSE, Europa-rådet og EU satt i gang et arbeid for å se på hvordan vi sammen kan forsøke å finne løsninger på de sammensatte og omfattende problemer Roma-folk står overfor, både for å avhjelpe deres situasjon og for å forhindre at en situasjon som til nå ikke har vært ansett som destabiliserende, skal bli det i fremtiden.

Fattigdom, arbeidsløshet, manglende skolegang, manglende tilgang til helsevesen, elendige boforhold og regelrett diskriminering – er problemer som møter denne befolkningsgruppen daglig.

Roma-barn har det spesielt vanskelig. Ifølge Unicef er det 1, 7 millioner Roma-barn i det sør-vestlige Europa, dvs. Albania, Bosnia, Bulgaria, Kosovo, Makedonina, Romania, Serbia og Montenegro. Roma-barn er de mest ekskluderte medlemmer av noe samfunn i Europa. Mange av disse barna blir aldri registrert ved fødsel, og er slik sett ikke-personer. Norske avisoverskrifter har nylig minnet oss om dette. For ikke lenge siden møtte jeg flere av disse barna under et besøk til Kosovo. Den totale ekskludering som de blir til del fra alle andre folkegrupper, er etter min mening ikke bare inhuman, men på lengre sikt også en trussel mot stabiliteten i våre samfunn. Derfor må vi alle gjøre noe med situasjonen for Roma-folk. Derfor er dagens seminar arrangert av flere organisasjoner i samarbeid, så viktig.

Menneskehandel er et stort og voksende fenomen i Europa. Vi vet at slik handel ofte fører til at mennesker tvinges til prostitusjon, tigging og barnarbeid. Blant ofrene er det også en andel Roma. Roma-representanter er dessverre selv også ansvarlige for menneskehandel. Av og til hører vi at menneskehandel faktisk representerer en tradisjonell Roma-kultur, bl.a. i form av organiserte giftermål med mindreårige og utnytting av barn til forskjellig arbeid og tigging

I denne sammenheng vil jeg understreke viktigheten av et grunnleggende menneskerettslig prinsipp: Et samfunn kan ikke akseptere noen form for kultur som utnytter barn og underprivilegerte.

Mer enn kultur - tror jeg at det er fattigdommen og Roma-folkets marginalisering i samfunnet - som er hovedårsaken til disse problemene. De som ikke har noen, og heller ikke noen holdepunkter for en lysere fremtid, vil ofte tvinges inn i fortvilede situasjoner hvor ett alternativ kan være å måtte overgi sine barn til kyniske menneskehandlere mot en slump penger. Av og til skjer det mot løfter om mat på bordet og tak over hodet, ja, endog med løftet om skolegang. Men, som mange av dere vet bedre enn meg, er dette tomme løfter.

Det faktum at Roma ofte ikke lar seg registrere når de blir født eller når de flytter, gjør dem ekstra sårbare for menneskehandel. Ingen offentlige myndigheter "savner" dem. De er "usynlige".

Jeg nevnte at jeg hadde truffet Roma i Kosovo for ikke så lenge siden. Siden jeg ble Høykommissær sist sommer, har jeg besøkt Kosovo to ganger, og også vært innom flere Roma-enklaver der. Før krigen i 1999 var det mellom 120 000 og 150 000 Roma i Kosovo. Over 100 000 av disse ble tvunget på flukt under og etter krigen. I dag antar man at det bare er noen få tusen Roma igjen i Kosovo. Det fleste som flyktet bor enten i nabolandene eller i EU, hvor særlig mange bor i Tyskland. Det finnes ingen eksakte tall over hvor mange Kosovo-Roma som nå bor i EU-landene. En ting er imidlertid klart, flesteparten av dem er ikke blitt integrert i sine nye samfunn.

Situasjonen for Roma som bor igjen i Kosovo er meget vanskelig, ja, rett og slett forferdelig. Dere har lest om blyforgiftning blant barn fordi de bor på søppelfyllinger. Jeg besøkte en familie hvis hus, hvis det kan kalles det, var et skur med mer søppel innvendig enn andre ting. Arbeidsløsheten er 70-80%. Barna går ikke på skole, og selv om sikkerhetssituasjonen er forbedret de siste årene er det fortsatt stor frykt også for den daglige sikkerheten hos Roma-befolkningen.

Vi vil i løpet av dette seminaret få høre mer om situasjonen for Roma i det sørlige Europa og om deres migrasjon. Et interessant fenomen de siste årene er det "nye" migrasjonsmønsteret for Roma-folk. Vi ser nye grupper med tiggere her i Oslo, men enda mer synlig er Roma blitt i Italia, Spania, Portugal og Irland. I og med utvidelsen av EU har vi sett at den europeiske Roma-befolkningen i langt større grad er blitt mobil.

Høykommissærens kontor vil sammen med Europarådet og OSSEs kontor for demokrati og menneskerettigheter (ODIHR) undersøke disse nye migrasjonsmønstrene. Sammenlignet med situasjonen etter annen verdenskrig er dette et helt nytt fenomen pga. åpning av grenser, samtidig som det kanskje er

gjenopprettelse av et meget gammelt fenomen med stor geografisk mobilitet i Roma-befolkningen over hele Europa. Hvem flytter, hvor flytter man fra og hvor ønsker Roma-folket å dra? Generelle migrasjonstrender er kjente, men det er mangel på skikkelig statistikk. Vi håper gjennom dette samarbeidet å belyse denne "nye" trenden ytterligere. Hva er den utløsende faktoren for migrasjon? Er det fattigdom, manglende muligheter, diskriminering, boligsituasjonen og oppfatningen av at livet et annet sted vil være bedre enn det man har? Hvilken vekt tillegges disse faktorene i beslutningen om å reise? Dessuten spør man seg hvor mange som baserer sin egen inntekt på denne migrasjonsstrømmen gjennom menneskehandel.

Ikke alle Roma-folk migrerer eller reiser, f.eks er ikke Roma fra Ungarn like mobile som Roma fra Romania. Vi ønsker derfor å finne ut mer om enkeltstaters politikk i forhold til Roma-befolkningen i land der Roma blir og i land der Roma migrerer utenlands, og bistå myndighetene i senderstatene med råd slik at Roma-befolkningen i Romania, Slovakia, Bulgaria og Ungarn kan finne et meningsfylt liv i sine "hjemland".

På den annen side vil vi også å finne ut hvordan mottakerlandene oppfatter situasjonen med en tilflyttende Roma-befolkning og hvilken politikk som legges til grunn overfor Roma i disse landene. Hendelser i Italia det siste året viser at situasjonen der er en stor utfordring, ikke minst pga av antallet Roma som har strømmet til Italia fra Romania.

I EU-landene har alle EU-borgere som kjent frihet til å bevege seg innen EUs grenser, og herunder ligger et klart ansvar hos EU-landene for å tilby mekanismer som tar vare på tilflyttende EU-borgere, som f.eks. Roma-befolkningen. Derfor er det spesielt viktig å se på de problemene som har oppstått i land som har vært gjenstand for ny innvandring av Roma, og igangsette et samarbeid med disse lands myndigheter for å bedre forholdene.

Vi må også rette spesiell oppmerksomhet mot situasjonen i Kosovo, og arbeide med myndighetene der for å prøve å legge til rette for en retur av Roma-flyktninger som i dag er spredt over hele Europa. Det forutsetter imidlertid en annen mottakssituasjon i enn den man har i dag. Jeg har gjentatte ganger understreket betydningen av et fortsatt sterkt internasjonalt nærvær i Kosovo for å sikre et multi-etnisk samfunn. Også når det gjelder Roma i Kosovo er det viktig at det internasjonale samfunn engasjerer seg. Det vil være spesielt viktig å få representanter for Roma-befolkningen inn i myndighetsstrukturen i Kosovo.

Alle vi som er samlet her i dag, vet at Roma-befolkningen i Europa lever under svært vanskelige forhold, vi vet at det allikevel er store forskjeller både i levekår og behov og vi vet at det er vanskelig å finne effektive og varige botemidler. Derfor er det prisverdig at flere norske organisasjoner har gått sammen om dette seminaret. Det er mitt håp at dere og vi i samarbeid og gjennom å engasjere Roma-befolkningens egne organisasjoner og myndighetene i senderland og mottakerland både gjennom sosiale tiltak og tiltak mot menneskehandel kan være med å gi et bidrag til en bedre situasjon og fremtid for Europas Roma. Lykke til. Jeg ser frem til dette seminaret og et nært samarbeid med dere også fremover.